

X

XÀ, 'sobirà de Pèrsia', persa *šāh*, persa antic *hšāyatiyas* 'rei' (de la mateixa arrel que el scr. *ksatram*, *ksatriyah*, 'classe dominant de l'antiga Índia'). □ 1.^a documentació: DORT.

Xabacà, V. *xavacà* Xaballí, V. *seberlí* (SIBIL:LA) Xabana (?), *xabanuda*, V. *xavacà* Xabata (?), V. *xaveta* Xabato (?), V. *xava*

XABEBA, instrument musical, de l'àr. vg. (magrebí i hispànic) *šabāba* 'espècie de flabiol, caramella o guitarró', derivat de l'àr. cl. *šabb* 'ser vivaç', 'ser jove'. □ 1.^a doc.: 1429.

Fou un mot mallorquí, del qual tenim poques notícies. El 25-ii-1429 (Carnestoltes?) «algunos jóvenes se paseaban por Sóller "sonant ab una *xabebe* e cantant per la vila segons jovent acostumbra"» (BSAL v, 162b); el publicador, que sembla identificar-ho amb el modern «ximbomba», devia escriure al reverend Josep Ruñan, l'estudiós erudit solleric; i aquest escriví des de Sóller, el mateix any: «durante mi infancia, en que la guitarra era apenas conocida en este pueblo, y el carnaval mio era espansivo, recuerdo haber visto un instrumento formado por un arcaduz de noria, un pergamino o piel de carnero, y un trozo de caña metido en él, al cual daba el que lo usaba el nombre de *xabebe*; con este instrumento acompañaba un canto cuyas notas no recuerdo y --- el --- baile ---», BSAL v, 363a. El mateix doc. figura en la *Història de Sóller* de Ruñan, segons *AlcM* [publ. el 1875, crec, doncs, catorze anys abans].¹

És clar que es tracta del mateix mot que el cast. ant. *axabebe* [1294], castellà antiq. AJABEBA, encara en Lope de Vega (Engelmann, *Gloss.*, 217; i més bibliografia en DECH i, 92a), nom també d'una espècie de flauta morisca. *AlcM* diu que la *xabebe* mallorquina era un flabiol i rebutja la identificació de la *Hist. de Sóller* amb la simbomba; tanmateix la descripció de Ruñan en el BSAL sembla realment una simbomba (no és clar doncs que es tracti d'un malentès basat en la semblança dels sons, i ni la informació mallorquina dóna dades segures i rotundes per afirmar, ni l'aràbiga

per negar).

El mot àr. es deriva, segons tipus normal, de l'arrel *šabb* de l'àrab comú, que consta des dels orígens [S. x etc.; Dieterici, 88; Lane, 1492c-1499b] amb el sentit bàsic de 'ser jove', 'créixer', i després 'divertir-se', 'saltironar' etc.; d'aquí doncs el nom d'instrument de música festívola; el matís, que consta ja marcat des d'antic en la idea de 'ser jove', 'ser vivaç, bulliciós, eixerit', ben documentat ja pels diccs. clàssics de 1000-1400 («he was brisk, lively, sprightly» Djauharí, Fayumí etc., Lane 1492c31). El nom d'instrument musical no és clàssic (per més que Freytag ii, 387a, i seguidors, registren *šabbāba* com a nom d'un instrument fet de canya), però ja està documentat per l'africà Ibn-Khaldun († 1405); a Egipte, pel Maqrizí († 1441) i Boqtor; i a Espanya pel nostre *RMa.* i *PAlc.*, amb la definició un poc àmplia «flauta, fístola, cítola»; també hi ha *šabbāb*: citolero» *PAlc.*; i *RMa.*, en posar el verb *šabbāb* junt amb el nom d'instrument, dóna entendre que és amb el sentit de tocar-lo; en efecte, el part. actiu corresponent a aquest verb, *mušabbib* significa «joueur de flûte» en una altra font hispànica; veg. Dözy, *Suppl.* i, 718b,a, 719a. En un mot: el sentit sembla abraçar diverses variants d'instrument i no exclou que s'apliqués al que recordava Ruñan.

¹ És versemblant que en un ms. del *L. de Contemplació* lullià figuri una variant d'aquest mot, com a sinònim de *samphònia* (veg. SAMFAINA), en el sentit de 'espècie de caramella, flauta de Pan', en el passatge «lo joglar ha art e manera, en fer lo so en la *samphònia* o en la caramella» (vii, 532). En lloc de s-, hi ha un mot que el transcriptor imprimeix com *saujea*; suposo que ell o un escriba va llegir malament *saueua* com si fos *sauiea*, i que en realitat seria *saveua*; la s- en lloc de x-, grafia imperfecta o resultant de contaminació del sinònim *samphònia*.

Xabec, V. *xàvega* Xabeca, V. *xibeca* Xàbega, *xc. begó*, V. *xàvega*

Xabí, fusta dura, del Yucatan, cast. *jabí*, segurament